

بررسی اثربخشی بازی درمانی مبتنی بر طبیعت بر ارتقای هوش اجتماعی دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان اسفراین

اسماعیل مهربانی^۱، علی پورحسین^۱، حمزه کریمی^۱، میترا مرادیان^۱
^۱ کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی.

نام نویسنده مسئول:

اسماعیل مهربانی

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی اثربخشی بازی درمانی مبتنی بر طبیعت بر ارتقای هوش اجتماعی دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان اسفراین انجام شده است پژوهش حاضر از نظر هدف تحقیق کاربردی است؛ و از نظر روش تحقیق یک مطالعه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل است. ابزار پژوهش پرسشنامه هوش اجتماعی سیلورا و همکاران (۲۰۰۱) می باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش آموزان مقطع ابتدایی شهر اسفراین در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ می باشد که شامل ۶۷۶۰ نفر هستند. روش نمونه گیری این تحقیق خوشه ای چند مرحله ای است. برای انتخاب نمونه آماری ۱ کلاس انتخاب شد و به صورت تصادفی دانش آموزان در گروه آزمایش و گروه کنترل جایگزین شدند. گروه آزمایش و گروه کنترل هر دو ۱۵ نفره هستند. گروه آزمایش به مدت ۱۶ جلسه ۴۵ دقیقه ای تحت بازی درمانی مبتنی بر طبیعت شامل مشاهده، نزدیک شدن، دنبال کردن رهبری کودک، گسترش و توسعه بازی، ارتباط برقرار کردن قرار گرفتند. سپس از هر دو گروه پس آزمون به عمل آمد. جهت تجزیه و تحلیل داده ها از آمار توصیفی جداول و نمودارها، میانگین و انحراف معیار و استنباطی با استفاده از بسته نرم افزاری SPSS نسخه ۲۳ استفاده شده است و سپس با استفاده از روش های آمار استنباطی (تحلیل کوواریانس) با رعایت پیش فرضها، فرضیه ها مورد سنجش قرار گرفتند. یافته ها نشان داد بازی درمانی مبتنی بر طبیعت بر ارتقای هوش اجتماعی دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان اسفراین تاثیر مثبت داشته است.

واژگان کلیدی: بازی درمانی مبتنی بر طبیعت- هوش اجتماعی- دانش آموزان.

مقدمه

وسعت و گستردگی عوامل موفقیت ساز، بسیار است و انسان های موفق کسانی هستند که عوامل موفقیت را در زندگی روزمره خود به صورت عملی و کاربردی استفاده می کنند. یکی از این تکنیک ها (هوش اجتماعی ۱) است؛ که اگر همه ی ما کمی صداقت به خرج دهیم، متوجه خواهیم شد که توانایی ها اجتماعی ما به یک گردگیری احتیاج دارد. برای شروع باید بتوانیم با مردم رابطه ای مناسب داشته باشیم. این ممکن است گروهی کوچک (مانند مدرسه که در این پایان نامه بررسی می شود) یا یک سالن پر از جمعیت باشد. افرادی که از هوش اجتماعی بالاتری بهره مندند، باید بتوانند از تمام قدرت مغزی و جسمانی خود استفاده کنند تا بتوانند با بقیه ارتباط قوی و موثری برقرار کنند. آنها باید شخصیتی داشته باشند که دیگران را تحت تاثیر قرار دهند و بدانند چطور دوست پیدا کنند و چطور آنها را نگه دارند. این هوش باید بتواند هنر کنار آمدن در اوج درگیری ها و مذاکرات را دریابد. (یاسمی نژاد، ۱۳۹۳).

بازی درمانی مبتنی بر طبیعت ۲ یک الگوی آموزشی است که توسط گرینسپن ۳ تدوین شد. این برنامه همانند درمان های سنتی به طور ویژه حوزه هایی مثل رشد گفتاری، یا رشد حرکتی را هدف قرار می دهد محور این مداخله شیوه ای است که هیجانهای طبیعی کودک و تعاملهای هیجانی او تواناییهای هوشی، زبانی، شناختی و نیز مهارتهای خودتنظیمی و اجتماعی او را تحت تاثیر قرار میدهد بازی درمانی مبتنی بر طبیعت به وسیله کودک رهبری میشود. جایی که مراقب علائق کودک را دنبال می کند و جریان پیوسته تعاملات را با به کارگیری اشارات هیجانی که کودک را آرام و مجذوب می کند، ارتقاء می بخشد در بازی درمانی مبتنی بر طبیعت، تأکید بر ارتقاء توانمندیهای تحولی مانند قصدورزی، تقابل، جریان مداوم تعامل هدفمند، تفکر منطقی و نمادین، جذب شدن و همدلی است (صدری، ۱۳۹۲).

بهترین یادگیری در کودکان زمانی رخ میدهد که امکان مشارکت فعالانه و انجام بازی تعاملی را داشته باشند و بتوانند خودشان مسایل را کشف کنند تا این که جریان یک طرفه ای از اطلاعات از جانب ما به سمت آنها سرازیر شود، کودکان کنجکاوی ذاتی و طبیعی دارند که نیازمند تجربیات حسی مستقیم است نه کلی گویی های مفهومی. کودک محیط های طبیعی را به شیوه ای متفاوت از بزرگسالان تجربه می کنند (ضرابی مقدم و یزدی، ۱۳۹۴).

در رویکرد بازی درمانی کودک با اشیا و اسباب بازی ها به بازی و تعامل میپردازد و همچنین با والد و مراقب هم به تعامل میپردازد اما در این پژوهش سعی بر آن بود تا کودک به جای استفاده از اسباب بازی ها و اشیا با حیوانات و طبیعت (گل ها و گیاهان) تعامل و ارتباط هیجانی برقرار کند، بر مبنای این که طبیعت در بخش عمده ای از تاریخ تکامل انسان یکی از مهمترین زمینه هایی بوده که کودک در طی سالهای حساس و تاثیر گذار بلوغ خود با آن سر و کار داشته است، تجربه ی مستقیم و غیر مستقیم طبیعت یکی از تاثیر گذارترین عناصر رشد فیزیکی، عاطفی، ادراکی و حتی اخلاقی انسان بوده است. در واقع، بر مبنای بعضی از منابع، اهمیت تعیین کننده و شکل دهنده ی طبیعت و حیوانات ممکن است به خصوص در مراحل اول و میانی کودکی کاملاً بر جسته باشد. شاید دلایل بسیاری بتواند این تأثیر عمده را توجیه کند از جمله اشنایی و شباهت وجود داشته باشد (بولتون، ۱۳۸۱).

با توجه به مطالب فوق پژوهشگر به دنبال پاسخ به این پرسش است که آیا بازی درمانی مبتنی بر طبیعت بر ارتقای هوش اجتماعی دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان اسفراین مؤثر است؟

روابط انسانی برای ارضای نیازهای اساسی ما ضروری اند. داشتن روابط مثبت و سالم با دیگران کلید رشد و کمال آدمی است. آن چه که امروز هستیم و آن چه در آینده خواهیم بود هر دو معلول رابطه ما با دیگران است. روابط ما رفتار ما را به صورت یک انسان اجتماعی شکل می دهند هم چنین در منحصر به فرد بودن شخصیت، هویت و مفهوم خویشتن ما نقش عمده دارند (ثنایی، ۱۳۸۸).

از سوی دیگر گسترش سریع فناوری اطلاعات و تغییر سبک زندگی ضرورت توجه به سلامت فردی و اجتماعی را مطرح می کند، بسیاری از دانش آموزان مهارت های لازم جهت مقابله با مشکلات را کسب نمی کنند. با توجه به اینکه در سال های آینده قطعاً تمامی انسان ها دارای مدارک علمی می باشند و سازمان و مراکز آموزشی برای جذب نیروی انسانی خود به دنبال افرادی هستند که علاوه بر داشتن مدارک علمی بالا باید دارای هوش اجتماعی و ارتباطی بالایی نیز باشد تا بتوانند با سایر افراد به نحوه احسن ارتباط برقرار کنند و تنها مدرک علمی برای سازمانها ملاک اصلی نمی باشد (احمدی، ۱۳۹۳).

دانش آموزانی که از هوش اجتماعی مطلوب برخوردارند، می توانند با دوستانشان بخوبی ارتباط برقرار کنند و حال آن که دانش آموزانی که فاقد این هوش هستند، منزوی می شوند و نمی توانند با دیگران روابط مناسبی داشته باشند دانش آموزانی که دچار اختلالات عاطفی و رفتاری هستند، اغلب به دلیل نداشتن هوش اجتماعی با این مشکل روبه رو هستند. برخی از آنها نمی دانند چگونه می توانند با همکلاسی های خود ارتباط برقرار کنند این دانش آموزان به دلیل نداشتن هوش اجتماعی، در تمام زمینه ها نسبت به سایر دانش آموزان ضعیف تر عمل

¹ - social intelligence

² - Nature-based play therapy

³ - Grinspan

می کنند؛ و البته داشتن این هوش برای آینده آنها اهمیت فراوان و تعیین کننده ای دارد بسیاری از روان شناسان مسلط شدن به هوش اجتماعی برای دانش آموزان را که با مشکلات عاطفی و رفتاری روبه رو هستند، بسیار موثر می دانند. همچنین آنها بر این باورند اخراج شدن از مدرسه و اقدام به جرم که این دسته از دانش آموزان درگیر آن هستند، در نتیجه روابط میان شخصی این دانش آموزان است که مورد قبول و پسند دوستان و همکلاسی هایشان قرار نمی گیرند (محسنیان راد، ۱۳۸۹).

قضاوت در مورد هوش کودکان معمولاً از مشاهده رفتار، آداب، معاشرت و برخورد بجا و مناسب در هر زمان و مکان و آگاهی از موقعیت فردی و اجتماعی، آگاهی، تنظیم و مدیریت احساسات و هیجانات خودشان انجام می شود. امروزه داشتن مهارت های زندگی و مهارت های اجتماعی، حتی در نبود حداقل سواد می تواند فرد را در تعامل و تقابل با اجتماع خود به موفقیت برساند و او را از انواع آسیب های اجتماعی و جرایم نیز دور نگه دارد (ذکایی، ۱۳۸۷).

اگرچه این مهارت ها هم اکنون به شکل صحیح، کامل و جدی به کودکان ما آموزش داده نمی شود و حتی بسیاری از بزرگسالان نیز از وجود چنین مهارت هایی که می تواند بسیاری از مشکلات خانوادگی و اجتماعی آنها را حل کند، بی خبر هستند اما به علت وجود ارتباطات گسترده مجازی، کودکان در دهه های اخیر به صورت غیرمستقیم و حتی دست و پا شکسته این مهارت ها را فرا گرفته اند و تفاوت فاحشی در رفتار و مهارت هایشان به وجود آمده است، حتی این مهارت ها را می توان در کسانی که در تحصیلات خود از حد متوسط هم پایین تر هستند مشاهده کرد؛ بنابراین می توان گفت هوش اجتماعی اگر به طور مناسب و اصولی پرورش داده شود، حتی می تواند کمبود هوش عقلی را تا جایی که فرد بتواند زندگی مستقل و مناسبی داشته باشد، جبران کند (یاسمی نژاد، ۱۳۹۳).

با توجه به مطالب فوق بررسی اثربخشی بازی درمانی مبتنی بر طبیعت بر ارتقای هوش اجتماعی دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان اسفراین مورد ضرورت واقع شد.

فرضیه اساسی که این پژوهش به دنبال پاسخ گویی به آن است عبارت است از:

بازی درمانی مبتنی بر طبیعت بر ارتقای هوش اجتماعی دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان

پیشینه پژوهش های انجام شده:

پژوهش های انجام شده در داخل کشور

خانزاده (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان تاثیر موسیقی درمانی به همراه بازی درمانی بر افزایش رفتارهای اجتماعی و کاهش رفتارهای کلیشه ای کودکان مبتلا به اوتیسم انجام داد. نتایج نشان داد موسیقی درمانی به همراه بازی درمانی رفتارهای اجتماعی کودکان اوتیسم را افزایش و رفتارهای کلیشه ای آنها را کاهش می دهد. بنابراین می توان نتیجه گیری کرد که تلفیق موسیقی درمانی به همراه بازی درمانی باید یکی از محورهای اساسی برای متخصصان مربیان در آموزش و درمان کودکان مبتلا به اختلال اوتیسم باشد.

فاضل و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان اثر بازی درمانی بر حافظه کوتاه مدت کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر انجام دادند داده ها با استفاده از خرده آزمون ارقام و کسلر کودکان (حافظه کوتاه مدت) جمع آوری شده و با استفاده از تحلیل کوواریانس با سطح معناداری مناسب به دست آمد.

مقوم و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان بررسی اثر بخشی آموزش بازی درمانی مبتنی بر روابط والد کودک، بر میزان استرس، اضطراب و افسردگی مادران با کودک دارای معلولیت ذهنی خفیف ذهنی خفیف انجام دادند پس از تجزیه و تحلیل توسط آزمون کواریانس نشان داده شد، درمان مبتنی بر روابط والد-کودک سبب کاهش معنی داری در میزان استرس، اضطراب و افسردگی مادران دارای کودک معلول ذهنی شده است بازی درمانی مبتنی بر روابط والد-کودک سبب کاهش میزان اضطراب، استرس و افسردگی مادران با کودکان دارای معلولیت ذهنی و جسمی می شود.

طاهری (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان تاثیر بازی درمانی مبتنی بر کارکردهای اجرایی در توانایی برنامه ریزی و توجه انتخابی کودکان مبتلا به نقص توجه و بیش فعالی انجام داد یافته های این پژوهش حاکی از آن است که بازی درمانی مبتنی بر کارکردهای اجرایی در توانایی برنامه ریزی و توجه انتخابی کودکان مبتلا به ADHD موثر است. در نتیجه می توان گفت کارکردهای اجرایی کودکان مبتلا به ADHD قابل ارتقاء است.

خانزاده و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان انجام دادند نتایج تحلیل کوواریانس نشان داد بازی درمانی گروهی بر کاهش کم رویی دانش آموزان با آسیب شنوایی تاثیر دارد این نتایج کاربردهای بالینی ضمنی و مهمی در زمینه پیشگیری و بهبود کمرویی دانش آموزان با آسیب شنوایی دارد.

امینی، امینی و حسینیان (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان اثربخشی آموزش گروهی ارتباط متقابل برای زوجین بر کاهش تعارضات زناشویی زوجین شهر ارومیه به این نتیجه دست یافتند که آموزش های تحلیل رفتار متقابل تاثیر معنی داری بر کاهش تعارضات زناشویی داشته است.

غلامزاده، عطاری و شفیع آبادی (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان اثربخشی آموزش هوش ارتباطی بر عملکرد خانواده زوجین مراجعه کننده به مرکز بهزیستی شهر اهواز به این نتیجه رسیدند که آموزش هوشهای ارتباطی موجب افزایش کارایی خانواده در مقوله های حل مشکل، ارتباط، نقش ها، همراهی عاطفی، آمیزش عاطفی، کنترل رفتار و عملکرد کلی خانواده در گروه آزمایش شده است.

پژوهش های انجام شده در خارج از کشور:
چونگ ۴ و همکاران (۲۰۱۷) پژوهشی با عنوان تأثیر بازی درمانی بر درمان کودکان مبتلا به اختلال یکپارچگی حسی انجام داد و ضمن بررسی فرآیند بازی درمانی بیان داشت که بازی درمانی می تواند موجب حل مشکل اختلال عدم یکپارچگی حسی شود.

چونگ و همکاران (۲۰۱۶) پژوهشی با عنوان بررسی تأثیر بازی درمانی بر رفع اختلا حسی دانش آموزان انجام داد و نتایج نشان داد بازی درمانی موجب رفع اختلال حسی در دانش آموزان شده است.

مایر ۵ (۲۰۱۶) پژوهشی با عنوان بررسی تأثیر بازی درمانی با کمک کامپیوتر بر اختلال های صمعی و بصری انجام داد و نتایج نشان داد به طور معنی داری استفاده از بازی های رایانه ای می تواند موجب افزایش و تقویت توانایی های کودکان شود.

هانسون و لندبلند ۶ (۲۰۱۴)، به زوجینی که در تعاملات با هم مشکل داشتند و از زندگی زناشویی خود ناراضی بودند، هوش ارتباطی و حل تعارض را آموزش داد و سپس آنها را مورد بررسی قرار داد که نتایج بدست آمده نشان داد که این آموزش ها باعث بهبود روابط زوجین و توانایی کنار آمدن با مشکلات و سلامت روان آنها می شود.

لواک ۷ و همکاران (۲۰۱۲) پژوهشی با عنوان تأثیر بازی درمانی بر کودکانی که آسیب مغزی را تجربه کرده اند انجام داد نتایج نشان داد بازی درمانی می تواند به طور معنی داری در درمان آنها مؤثر باید.

میسوئل ۸ (۲۰۱۱) پژوهشی با عنوان تأثیر بازی درمانی بر کودکانی که مشکل روانی حاصل از سوء استفاده جنسی دارند انجام داد و نتایج نشان داد مشکلات عاطفی و روانی آنها را می توان از طریق بازی درمانی رفع کرد.

ژاکوبوسکی ۹ و همکاران (۲۰۱۱)، در پژوهش های خود در ارتباط با کاربرد عملی هوش ارتباط صمیمانه نشان دادند که آموزش های انجام شده مرتبط با هوش ارتباطی باعث تقویت و حفظ ارتباط صمیمانه بین زن و شوهر می شود.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف تحقیق کاربردی است؛ و از نظر روش تحقیق یک مطالعه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل است.

در این روش گروه آزمایش تحت آموزش بازی درمانی مبتنی بر طبیعت قرار می گیرند اما گروه کنترل در لیست انتظار قرار می گیرند و هر دو گروه در زمان یکسان به پیش آزمون و پس آزمون پاسخ می دهند.

جدول شماره ۱ مدل مفهومی پژوهش

G1 آزمایش	T1	X	T2
G2 کنترل	T1	-	T2

منظور از T1 پیش آزمون، T2 پس آزمون و X آموزش بازی درمانی مبتنی بر طبیعت می باشد.

^۴ - Chuang

^۵ - Mayer

^۶ Hansson & Lund Bland

^۷ - Levac

^۸ - Misurell

^۹ Jakubowski

جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش آموزان مقطع ابتدایی شهر اسفراین در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶ می باشد که شامل ۶۷۶۰ نفر هستند.

نمونه آماری

روش نمونه گیری این تحقیق خوشه ای چند مرحله ای است. برای انتخاب نمونه آماری با توجه به وجود ۴۵ مدرسه مقطع ابتدایی در شهر اسفراین ۱ مدرسه در مرحله اول به صورت خوشه ای انتخاب شد و سپس در میان ۱۲ کلاس موجود در این مدرسه ۱ کلاس به صورت تصادفی انتخاب شد و در نهایت از میان دانش آموزان کلاس تعداد ۳۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش (۱۵ نفره) و کنترل (۱۵ نفره) تقسیم شدند.

ابزار تحقیق

هوش اجتماعی

پرسشنامه هوش اجتماعی سیلورا و همکاران توسط سیلورا^{۱۰}، مارتین یوسن^{۱۱} و داهل^{۱۲} در سال ۲۰۰۱ به منظور بررسی هوش اجتماعی تهیه شد. این پرسشنامه دارای ۲۱ گویه بوده و هدف آن سنجش هوش اجتماعی افراد و خرده مقیاس های آن خرده مقیاس پردازش اطلاعات اجتماعی (SIP) ۱۳، خرده مقیاس آگاهی اجتماعی (SA) ۱۴، خرده مقیاس مهارت های اجتماعی (SS) ۱۵ است؛ و در این پرسشنامه از پاسخ دهندگان خواسته می شود تا عقاید خودشان درباره هر گویه را بر روی یک مقیاس ۷ درجه ای مشخص کنند. در سوالات ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۱۵، ۱۶ و ۱۹ برای گزینه کاملاً مخالفم، مخالفم، تا حدودی مخالفم، نظری ندارم، تا حدودی موافقم، موافقم و کاملاً موافقم به ترتیب نمره های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱ منظور شده است و بقیه گویه ها به صورت برعکس نمره گذاری می شود. به این ترتیب حداقل نمره کل گویه های این ابزار برابر ۲۱ و حداکثر نمره آن برابر ۱۴۷ می باشد. جهت بررسی روایی آن از روایی صاحب نظران استفاده شده است در پژوهش امین پور (۲۰۱۳) نیز پایایی پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ ۰/۶۹ گزارش شد؛ و جهت بررسی پایایی آن از روش آلفای کرونباخ که نمره ۰/۸۱ نشان دهنده تایید پایایی پرسشنامه است.

روش مداخله بازی درمانی مبتنی بر طبیعت:

این مداخله توسط گرینسپن و لوری (۱۹۸۵) طراحی شده است در رویکرد بازی درمانی مبتنی بر طبیعت کودک با اشیا و اسباب بازی ها به بازی و تعامل میپردازد و همچنین با والد و مراقب هم به تعامل میپردازد اما در این پژوهش کودک به جای استفاده از اسباب بازی ها با حیوانات و طبیعت (گل ها و گیاهان) عامل و ارتباط هیجانی برقرار کرد (تعامل در اینجا ۵ مرحله را شامل می شود که ۱- مشاهده: کودک حیوان را مشاهده می کند، ۲- نزدیک شدن: با حیوان ارتباط لمسی برقرار می کند، ۳- دنبال کردن رهبری کودک: به کودک اجازه داده می شود که به تنهایی به حیوان غذا بدهد، ۴- گسترش و توسعه بازی: والد یا شریک بازی نظرات دلگرم کننده در مورد بازی کودک با حیوان می سازد، ۵- کودک حلقه ارتباطی را می بندد: نظرات و حرکات خود بر اساس نظرات و حرکات والد یا شریک بازی میسازد و با او تعامل میکند) بر همین اساس حیوانات و گل ها به کلاس درس برده می شوند شامل خرگوش، لاک پشت، پرندگانی مثل کبوتر و ماهی های زینتی، قورباغه، به علاوه نگهداری دام های کوچک شامل بزغاله، مرغ و خروس، اردک و همچنین بره نیز هستند. علاوه بر این باغچه های کوچکی که برای پاشیدن بذر و بازی و آشنایی با رختچه ها و کاشت سبزیجات بودند بر همین اساس جلسات شامل: مداخله شامل مشاهده و مصاحبه، معارفه و گفتگوی اولیه درباره مسائل مادر در جهت ایجاد ارتباط مناسب با آنها که الزمه اجرای اثر بخشی این دوره است. بررسی نگرش مادر نسبت به این دوره و اهداف آن، بررسی ویژگی های فردی کودک با تاکید بر مد نظر قرار دادن تفاوت های فردی و راهنمایی مادر در زمینه چگونگی واکنش نسبت به این تفاوتها، آشنایی مادر و کودک با محیط مدرسه طبیعت، آشنایی کودک با انواع حیوانات دوست داشتنی و نزدیک شدن کودک به حیوانات و سپردن مسئولیت غذا دادن حیوان به کودک، لمس و بازی کودک با حیوان، کار کودک با گل، خاک، چوب، آشنایی با ابزار... تجربه تعامل با طبیعت، تعامل با مزرعه، تجربه ابزار زندگی، تجربه کاشت و برداشت سبزیجات و گیاهان خواهد بود.

¹⁰ Silvera-

¹¹ Martinssen-

¹² Dahl-

¹³ Social Information Processing (SIP)-

¹⁴ Social Awareness (SA)-

¹⁵ Social Skills (SS)-

یافته ها

جدول شماره ۲ شاخص های توصیفی متغیر وابسته را در دو موقعیت پیش آزمون و پس آزمون را نشان می دهد:

جدول ۲: میانگین و انحراف استاندارد متغیر وابسته در دو مرحله پیش آزمون و پس آزمون به تفکیک دو گروه آزمایش و کنترل

متغیرها	گروهها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
هوش اجتماعی (پیش آزمون)	آزمایش	15	۲۵,۲۸	۲,۳۵
	کنترل	15	۲۵,۱۲	۲,۳۶
هوش اجتماعی (پس آزمون)	آزمایش	15	۳۰,۳۵	۲,۵۴
	کنترل	15	۲۶,۰۷	۲,۷۸

برای آزمون فرضیه های تحقیق از روش تحلیل کوواریانس استفاده می شود. چون پژوهشگر در صدد بررسی اثربخشی آموزش بازی درمانی مبتنی بر طبیعت بر افزایش هوش اجتماعی دانش آموزان می باشد و جهت اجرای تحقیق از طرح پیش آزمون-پس آزمون با گروه کنترل استفاده شد، لذا باید تاثیر پیش آزمون ها کنترل شود. در این شرایط بهترین روش آماری تحلیل کوواریانس می باشد. سه مفروضه اساسی تحلیل کوواریانس عبارتند از: "همگنی شیب های رگرسیون (ارتباط خطی بین متغیرها)", "یکسانی واریانسها" و "همبستگی کافی بین متغیرهای وابسته". ابتدا به بررسی مفروضات پرداخته شد که پس از برقرار بودن فرضیات تحلیل کوواریانس انجام شد که نتایج در ادامه آمده است.

یافته های تحلیلی

فرضیه: آموزش بازی درمانی مبتنی بر طبیعت بر هوش اجتماعی دانش آموزان تاثیر مثبت دارد.

جدول ۳: نتایج آزمون تحلیل کوواریانس تک متغیره هوش اجتماعی

منابع تغییر	مجموع مجذورات بین گروهی	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	مجذور ایتمی سهمی
گروه	6.525	1	6.525	۹,۴۷	000.	۰/۴۱۱
خطا	162.15	۲۲	۶۸۹.			

با توجه به جدول ۳ چون سطح معناداری (۰/۰۰۰) آزمون F در پس آزمون هوش کلامی کمتر از ۰/۰۵ می باشد، لذا می توان نتیجه گرفت که آموزش بازی درمانی مبتنی بر طبیعت بر افزایش هوش اجتماعی دانش آموزان تاثیر مثبت دارد. لذا با ۹۵ درصد اطمینان فرضیه تحقیقی تایید می شود. از طرف دیگر با توجه به مجذور ایتمی سهمی، می توان گفت آموزش بازی درمانی مبتنی بر طبیعت ۴۱/۱ درصد از واریانس هوش اجتماعی دانش آموزان را تبیین می کند.

بحث و نتیجه گیری

هدف این پژوهش بررسی اثر بخشی بازی درمانی مبتنی بر طبیعت بر هوش اجتماعی دانش آموزان مقطع ابتدایی شهر اسفراین انجام گرفت؛ که یافته های پژوهش نشان داد که بازی درمانی مبتنی بر طبیعت دانش آموزان میتواند هوش اجتماعی آنها را به طور معناداری نسبت به دانش آموزانی که این دوره را نگذرانده بودند افزایش دهد.

فرضیه: آموزش بازی درمانی مبتنی بر طبیعت بر هوش اجتماعی دانش آموزان تاثیر مثبت دارد.

یافته های این پژوهش حاکی از این است که استفاده از بازی درمانی میتواند بر هوش اجتماعی دانش آموزان تاثیر گذار باشد و میانگین هوش اجتماعی مشاهده شده در دانش آموزانی که دوره بازی درمانی مبتنی بر طبیعت را گزرانده بودند تفاوت معناداری با دانش آموزان که این دوره را نگذرانده بودند دارد.

نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش های خانزاده (۱۳۹۶)، فاضل و همکاران (۱۳۹۶)، مقوم و همکاران (۱۳۹۶) منطبق است.

در تبیین نتایج پژوهش می توان بیان داشت روابط انسانی برای ارضای نیازهای اساسی ما ضروری اند. داشتن روابط مثبت و سالم با دیگران کلید رشد و کمال آدمی است. آن چه که امروز هستیم و آن چه در آینده خواهیم بود هر دو معلول رابطه ما با دیگران است. روابط ما

رفتار ما را به صورت یک انسان اجتماعی شکل می دهند هم چنین در منحصر به فرد بودن شخصیت، هویت و مفهوم خویشتن ما نقش عمده دارند از سوی دیگر گسترش سریع فناوری اطلاعات و تغییر سبک زندگی ضرورت توجه به سلامت فردی و اجتماعی را مطرح می کند، بسیاری از دانش آموزان مهارت های لازم جهت مقابله با مشکلات را کسب نمی کنند دانش آموزانی که از هوش اجتماعی مطلوب برخوردارند، می توانند با دوستانشان بخوبی ارتباط برقرار کنند و حال آن که دانش آموزانی که فاقد این هوش هستند، منزوی می شوند و نمی توانند با دیگران روابط مناسبی داشته باشند دانش آموزانی که دچار اختلالات عاطفی و رفتاری هستند، اغلب به دلیل نداشتن هوش اجتماعی با این مشکل روبه رو هستند. برخی از آنها نمی دانند چگونه می توانند با همکلاسی های خود ارتباط برقرار کنند این دانش آموزان به دلیل نداشتن هوش اجتماعی، در تمام زمینه ها نسبت به سایر دانش آموزان ضعیف تر عمل می کنند؛ و البته داشتن این هوش برای آینده آنها اهمیت فراوان و تعیین کننده ای دارد بسیاری از روان شناسان مسلط شدن به هوش اجتماعی برای دانش آموزان را که با مشکلات عاطفی و رفتاری روبه رو هستند، بسیار موثر می دانند. همچنین آنها بر این باورند اخراج شدن از مدرسه و اقدام به جرم که این دسته از دانش آموزان درگیر آن هستند، در نتیجه روابط میان شخصی این دانش آموزان است که مورد قبول و پسند دوستان و همکلاسی هایشان قرار نمی گیرند قضاوت در مورد هوش کودکان معمولاً از مشاهده رفتار، آداب، معاشرت و برخورد بجا و مناسب در هر زمان و مکان و آگاهی از موقعیت فردی و اجتماعی، آگاهی، تنظیم و مدیریت احساسات و هیجانات خودشان انجام می شود. امروزه داشتن مهارت های زندگی و مهارت های اجتماعی، حتی در نبود حداقل سواد می تواند فرد را در تعامل و تقابل با اجتماع خود به موفقیت برساند و او را از انواع آسیب های اجتماعی و جرایم نیز دور نگه دارد اگرچه این مهارت ها هم اکنون به شکل صحیح، کامل و جدی به کودکان ما آموزش داده نمی شود و حتی بسیاری از بزرگسالان نیز از وجود چنین مهارت هایی که می تواند بسیاری از مشکلات خانوادگی و اجتماعی آنها را حل کند، بی خبر هستند اما به علت وجود ارتباطات گسترده مجازی، کودکان در دهه های اخیر به صورت غیرمستقیم و حتی دست و پا شکسته این مهارت ها را فرا گرفته اند و تفاوت فاحشی در رفتار و کردار و مهارت هایشان به وجود آمده است، حتی این مهارت ها را می توان در کسانی که در تحصیلات خود از حد متوسط هم پایین تر هستند مشاهده کرد؛ بنابراین می توان گفت هوش اجتماعی اگر به طور مناسب و اصولی پرورش داده شود، حتی می تواند کمبود هوش عقلی را تا جایی که فرد بتواند زندگی مستقل و مناسبی داشته باشد، جبران کند.

در پایان ذکر این نکته ضروری است که این پژوهش به دلیل امکانات و توان محدود پژوهشگر ابزار مورد استفاده جهت جمع آوری داده ها فقط پرسشنامه می باشد. با توجه به اینکه این تحقیق در مدارس اسفراین انجام شده است با احتیاط قابل تعمیم به سایر شهرها می باشد. این پژوهش در صورتی که روی دانش آموزان پایه های مختلف اجرا می شد به نظر می رسد نتایج متفاوتی را در بر می داشت. لذا پیشنهاد می گردد همچنین این پژوهش می تواند بر روی جنسیت های مختلف تکرار گردد و کارگاه آموزشی متناسب با بازی درمانی مبتنی بر طبیعت جهت دانش آموزان برگزار شود. غربالگری هر ساله دانش آموزان برای اینکه دانش آموزانی که هوش اجتماعی و هوش ارتباطی کمتری دارند شناسایی شوند تا با روش های مختلف برای ارتقای هوش اجتماعی و ارتباطی آنان کار گردد. دانش آموزان موفق به عنوان الگو به سایر دانش آموزان معرفی شوند. پیشنهاد می گردد با توجه به تحقیقات مشابه در داخل و خارج کشور برای رسیدن به یک استاندارد در زمینه هوش اجتماعی و هوش ارتباطی این تحقیق در جامعه های مختلف و با حجم های مختلف صورت گیرد. پیشنهاد می شود بررسی تأثیر بازی درمانی مبتنی بر طبیعت بر سایر متغیرها از قبیل مهارت های زندگی بررسی شود. پیشنهاد می شود برای معلمان در زمینه ایجاد محیطی طبیعی و جذاب برای دانش آموزان فضاهای آموزشی بیشتری در اختیار آنان قرار داده شود.

منابع و مراجع

- [۱] امینی، محمد؛ امینی، یوسف و حسینیان، سیمین. (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش گروهی ارتباط متقابل (TA) برای زوجین بر کاهش تعارضات زناشویی زوجین شهر ارومیه. فصلنامه مشاوره و روان درمانی خانواده. سال سوم، شماره ۳: صص ۳۷۷-۴۰۰.
- [۲] بولتون، رابرت (۱۳۸۱). روان‌شناسی روابط انسانی، ترجمه: حمیدرضا سهرابی، تهران، رشد.
- [۳] ثنایی، محمدباقر. (۱۳۷۹). مقیاس‌های سنجش خانواده و ازدواج، تهران، انتشارات بعثت.
- [۴] حسین خانزاده، عباسعلی و ایمن خواه فهیمه (۱۳۹۶). تاثیر موسیقی درمانی به همراه بازی درمانی بر افزایش رفتارهای اجتماعی و کاهش رفتارهای کلیشه ای کودکان مبتلا به اوتیسم. ژورنال روانشناسی ایران، سال پنجم، شماره ۴، صص ۲۶۲-۲۵۱.
- [۵] حسین خانزاده، عباسعلی؛ قلی زاده، ربابه؛ روشندل راد، محبوبه و سیدنوری، زهرا (۱۳۹۶). تاثیر بازی درمانی گروهی بر کاهش کمرویی دانش آموزان با آسیب شنوایی. نشریه تعلیم و تربیت استثنایی، شماره ۱۴۴، ص ۵.
- [۶] طاهری، مرجان (۱۳۹۶). تاثیر بازی درمانی مبتنی بر کارکردهای اجرایی در توانایی برنامه ریزی و توجه انتخابی کودکان مبتلا به نقص توجه و بیش فعالی. مجله پیشرفت های نوین در علوم رفتاری، شماره ۹، صص ۳۷-۴۹.
- [۷] غلامزاده، مریم؛ عطاری، یوسفعلی و شفیع‌آبادی، عبدالله. (۱۳۸۸). اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر کارایی خانواده زوجین مراجعه کننده به مراکز بهزیستی شهر اهواز. مجله دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی، ۴۱، ۱۱۰-۸۷.
- [۸] فاضل کلخوران، جمال؛ شریعتی و بهرامی، امیر هاجر (۱۳۹۶). اثر بازی درمانی بر حافظه کوتاه مدت کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر. نشریه رفتار حرکتی، شماره ۲۸، تابستان ۱۳۹۶ صص ۷۳-۸۸.
- [۹] محسنیان راد، مهدی (۱۳۸۹). ارتباط‌شناسی، چاپ نهم، تهران: انتشارات صدا و سیما.
- [۱۰] مقوم، فاطمه؛ نصیریان، منصوره؛ زارعی محمود آباد، حسن (۱۳۹۶). بررسی اثر بخشی آموزش بازی درمانی مبتنی بر روابط والد کودک، بر میزان استرس، اضطراب و افسردگی مادران با کودک دارای معلولیت ذهنی خفیف. مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران، شماره ۱۵۱، صص ۱۹۳-۱۹۷.
- [۱۱] یاسمی نژاد، پریسا (۱۳۹۳). اثربخشی آموزش هوش اخلاقی بر بخشودگی بین فردی، همدلی هیجانی، مسئولیت پذیری و اخلاق تحصیلی دانش آموزان دختر متوسطه. پایان نامه‌ی دکتری تخصصی روانشناسی تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز.
- [12] Chuang, Tsung-Yen; Kuo, Ming-Shiou (2016). A Motion-Sensing Game-Based Therapy to Foster the Learning of Children with Sensory Integration Dysfunction. *Educational Technology & Society*, v19 n1 p4-16.
- [13] Chuang, Tsung-Yen; Kuo, Ming-Shiou; Fan, Ping-Lin; Hsu, Yen-Wei (2017). A Kinect-Based Motion-Sensing Game Therapy to Foster the Learning of Children with Sensory Integration Dysfunction. *educational Technology Research and Development*, v65 n3 p699-717.
- [14] Deffenbacher, J. L. & Hazaleus, S. L. (1985). Cognitive, emotional, and physiological components of test anxiety. *Cognitive therapy and Research*, 9, 169- 180.
- [15] Hansson, K. & Lund Bland, a. (2014). Couple therapy effectiveness of treatment and long term follow up. *Journal of family therapy*, 32,3
- [16] Jakubowski, S. F. Milne, E. P. Brunner, H. & Miller, R. B. (2011). A review of empirically supported marital enrichment programs. *Family Relations*, 53(5), 528-536.
- [17] Levac, Danielle; Miller, Patricia; Missiuna, Cheryl (2012). Usual and Virtual Reality Video Game-Based Physiotherapy for Children and Youth with Acquired Brain Injuries. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, v32 n2 p180-195.
- [18] Levac, Danielle; Miller, Patricia; Missiuna, Cheryl (2012). Usual and Virtual Reality Video Game-Based Physiotherapy for Children and Youth with Acquired Brain Injuries. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, v32 n2 p180-195.
- [19] Mayer, Igor; Warmelink, Harald; Zhou, Qiqi (2016). A Frame-Reflective Discourse Analysis of Serious Games. *British Journal of Educational Technology*, v47 n2 p342-357.